

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

A globalizáció másik arca

Segesváry Victor, volt ENSZ-tanácsadó a kultúrák párbeszédéről

Segesváry Victor évtizedeken át működött tanácsadóként a világ különféle pontjain. Az ENSZ szervezésében folyó programok részeként egyedülálló tapasztalatokat szerzett a világfolyamatokról, a globalizációs problémákról. Az utóbbi években megjelent könyvei, a demokratikus társadalmak problémáinak orvoslására és az új világregd kialakítására vonatkozó fontos javaslatokat fogalmaznak meg a regionalizmustól a valódi republikanizmusig. Dialogue of Civilizations című könyve most jelent meg az Egyesült Államokban.

MONORI M. ANDRÁS
TILLMANN JÓZSEF ATTILA

– Milyen tapasztalatok indították arra, hogy a civilizációk közti kapcsolatokkal kezdjen foglalkozni?

– Mivel életem jó részében más civilizációjú országokban éltem, s munkatársaim legtöbbször, kivéve a külföldi szakértőket, az enyémtől különböző kultúrában nőtt fel, napról napra szembe kellett néznem ennek a másfajta világnak a valóságával. Ezek a tapasztalatok vezettek azután oda, hogy tudatosult bennem: a nyugati modernitás elvei alapján lehetetlen a más kultúrákban élő népek társadalmának és gazdasági tevékenységének átalakítása. Rájöttem, hogy a Nyugat univerzalizmába vetett hite, mely az emberiséget matematikai és statisztikai fogalomként kezeli, megalapozatlan. A fejlődésre vonatkozó kérdésekkel még New York-i ENSZ-konzultánként kezdtem foglalkozni. Mivel láttam, hogy a második világháborút követő időszak gondolkodói és gazdasági szakemberei még mindig nem jutottak túl a kizárólagosan a nyugati gazdaság fejlődésén alapuló elméleteken és módszereken, új utakat kezdtem keresni, s így jutottam el a civilizációk dialógusának elképzeléséhez.

Másfajta világok

– A különböző földrészek szerzett tapasztalatai alapján melyek a globalizáció legfőbb problémái?

– Az én racionalitásom és egy afrikai parasztnak a racionalitása egészen más,

mert ő a természet rendjében és ritmusában él, az évszakok változását követi, s egész másként vélekedik az évszázadokról. A mi univerzalizmusunk a félvilágosodásból nőtt ki. Elődeink alig hallottak valamit a nem európai civilizációkról, és mindenki elfogadta azt, hogy végeredményben csak egyfajta egyszerű gondolkodás lehetséges, mégpedig az övék, ami az univerzális emberi racionalitást testesítette meg számukra. A nyugati gondolkodással kapcsolatos másik nehézség az, hogy az ész uralmába vetett hit a természettudományok nézőpontjára van alapozva, tagadva azt, hogy a tudományos racionalitás – mely materialista, módszertani jellegű és számokban hívó – az emberi racionalitásnak valójában csak egy sajátos változata.

Az én álláspontom az, hogy az emberi racionalitást a civilizáció és az éppen domináns modernkori kultúra által meghatározott körülmények formálják és befolyásolják. Minden kultúra elkerülhetetlenül kitermel a maga racionalitását. Ezért van az, hogy a mi logikánk a többi kultúrában nem működőképes, mert ők például el tudnak képzelni egyidejűleg két ellentétes jelenséget, amelyek egyaránt érvényesek. Ez az indiai filozófiában éppúgy kimutatható, mint a buddhizmusnál... Ennek megfelelően az volt a tapasztalatom, hogy bár mi próbáljuk elősegíteni az ázsiai, afrikai és dél-amerikai országok fejlődését azokkal az eszközökkel, amelyek nálunk beváltak, mégsem lehet fejlődésről beszélni. Eddig sajnos nincs jele olyan törekvésnek, mely ezen országok kulturális feltételeinek és hagyományainak megfelelő társadalom- és gazdaságpolitikát igyekezne kidolgozni.

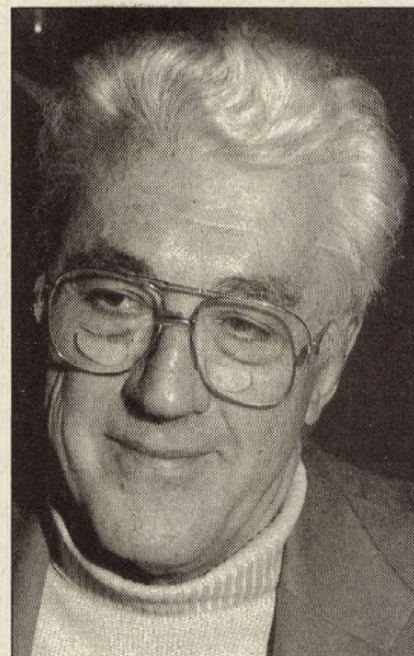
– A globalizáció memyiben veszélyezteti a civilizációk dialógusát?

– A civilizációk dialógusának szükségessége szinte automatikusan vezetett a globalizáció problémájához. Ez a dialógus tulajdonképpen a globalizációs folyamatok másik „arca”. Megítélésem szerint a globalizáció a XX. század végi nyugati civilizáció kiterjesztését jelenti az egész világra, s elsősorban abban nyilvánul meg, hogy az egyes pénzügyi piacok hihetetlen gyorsasággal reagálnak arra, ami a többi piacokon történik. Ezért írnak egyes angolszász szerzők arról, hogy most már tulajdonképpen nincs szükség földrajzra, mert a határok valójában eltűntek. A vonatkozó elméletek egy része azt hangsúlyozza, hogy a transznacionális vállalatok az egész világra kiterjesztik működésüket, és természetesen oda mennek és ott termelnek, ahol a legnagyobb haszonra van kilátás. Ezért a globális gazdaság térhódítása a nemzetgazdaságok és munkapiacok számára igen nagy bizonytalanságot okoz; az előrejelzések lehetetlenné válnak. Mindez összhangban áll a piaccgazdaság elveivel, de ugyanakkor azt is jelenti, hogy a nyugati kultúra, a nyugati civilizáció karakterisztikus jegyeit és valóságát ráerősítjük más civilizációs térségek népeire.

Van olyan tendencia is, amely a globalizációval kapcsolatban azt állítja, hogy egy világkultúra kialakulása felé tartunk. Nem meglepő persze, hogy egyetlen olyan tanulmányt sem találtam, egy olyan szakértővel sem beszéltem, aki nem azt tételezné fel, hogy ez a világkultúra a nyugati kultúra lesz. Tehát ha azt képzeljük, hogy a globalizáció eltüntetheti azt a csodálatos, sokszínű emberi világot, amelyet a különböző kultúrák gazdag szellemi tartalma teremtet meg – vagyis ha eltűnének a buddhista, hindu és kínai civilizációknak a nyugatitól eltérő vonásai, és minden nép úgy élne, ahogy ma élnek az emberek, mondjuk Los Angelesben –, akkor véleményem szerint itt egy óriási veszély leselkedik ránk. Persze a kulturális globalizációval szembeni ellenállás igen nagy, s egyre növekszik a többi civilizáció körében – ennek az ellenállásnak az iszlám vagy más típusú fundamentalizmusok a radikális bizonyítékai.

– Milyen területeken vetődik fel a globalizáló világkultúra és a többi magas kultúra problematikája?

– Szerintem minden kultúra, minden civilizáció egyenértékű. Nem gondolom, hogy a mienk értékeiből vagy

Segesváry Victor

jobb, mint például a hindu vagy a buddhista. Technikailag és tudományosan szempontból is a többi civilizáció sokban különbözik a mienktől, de csodálatos vívmányokat értek el. Ezt nem lehet letagadni. Ugyanakkor az e civilizációk körében élőknek megvan a maguk megalapozott, történelmük folyamán kialakult és egzisztenciálisan átélte eszmévilága, és ezen keresztül megteremtődött a kapcsolatuk egyrészt a transzcendens valósággal, másrészt a többi emberrel, a mi emberi világunkkal.

A globalizáció szempontjából a legfontosabb a gazdasági szféra, s ebben lehet a legkonkrétabb módon beszélni annak valóságáról. Mint említettem, a pénzügyi piacok nagyfokú koordinálása a legszembetűnőbb jelensége ennek a valóságnak. Ennek is vannak káros kihatásai. Mert ha krízishelyzet adódik, az rögtön átfut az egész rendszeren; ugyanakkor annak, ami a pénzügyi piacokon történik, igen nagy a befolyása a munkaerőpiac helyzetére is az egész világon. Politikai szempontból a legfőbb problémát a nyugati államok azon erőfeszítése okozza, hogy a demokráciát mint politikai intézményt és mint a közélet kizárólagos formáját honosítsa meg az egész világon.

– Miért ez a legfőbb probléma?

– Nem hiszem, hogy a demokráciát bárhol ugyanabban a formában meg lehet valósítani, mint ahogyan az Amerikában vagy Nyugat-Európában ma működik. Már csak azért sem, mert a helyi körülmények nem megfelelőek a demokratikus rendszer meghonosítására. A demokráciához – más tényezők mellett – alapvetően szükséges egy kiterjedt nevelési rendszer, mely a polgári társadalom fel-fogásának megfelelően formálja az új nemzedékek mentalitását. Hiszen amikor az emberek szavaznak és nem tudják, hogy milyen lehetőségek közül választhatnak, akkor a demokratikus politikának semmi értelme sincs, mert a demokrácia lényege a nép akaratnyilvánításának szabad kifejezése. Ezért Afrikában vagy Ázsiában még ma is a Max Weber-i értelemben vett karizmatikus személyiségek szerepe a legfontosabb, mert a tömegek az ő hatásuk alatt cselekszenek, s nem arra figyelnek, hogy ezeknek vagy pártjuknak mi a programja, milyen politikát akarnak követni, ha megválasztják őket. Azt hiszem, a tragikus balkáni események, amelyeket a koszovói válsággal kapcsolatban legutóbb átélünk, mutatják, hogy ma a demokráciát még Európa sok részén lehetetlen úgy megvalósítani, ahogy esetleg azok szeretnék, akik ma a nyugati világot vezetik.

Populista demokrácia

– Egy tanulmányában a demokrácia problémái kapcsán a republikanizmus kevésbé ismert értelmezését mutatta be.

– Ma a demokrácia általában az úgynevezett liberális, „résztvételi”, populista demokráciát jelenti. Ugyanakkor van egy klasszikus, republikánus demokrácia-modell is, s én ennek vagyok a híve. Ez egy olyan politikai rendszer, ami egy embercsoport közös, tehát együtt átélt kultúrájára, értékrendszerére alapozódik. Megjegyzem, Amerikában erről nem lehet beszélni, mert ma is rengeteg a bevándorló, és az egyes embercsoportok mind más értékrendszereket hoznak magukkal.

A demokrácia első típusában az egyetlen érték – a népakarat megnyilvánulása –, hogy mi szavazunk, és ennek alapján létrejön a kormány, amely a törvény által meghatározott időszakban vezeti az országot. A republikánizmus teoretikusa, Machiavelli által elkerülhetet-

Békés szürke ló

LENGYEL LÁSZLÓ

Kedves Apát Uram, szándékom és vágyam szerint Rómába érkeztem. Itt gyönyörű és nekünk felfoghatatlan tavasz van. A szép anemonék tarka kis fejéiket a zöld friss tavaszi pázsit közül teljes virágzásban kiűtötték. Az orchis különböző nemei buján nyílnak. Az ibolya rejtejt magányából a babérbokrok alól illatozik ki. Az oleanderek rózsaszín és sárga hosszúkás bimbókkal nyújtózkodnak. Az örökké zöldellő pínus tavaszi friss zöldbe öltözött. Fiaccám, kit magammal hoztam utamra, örömele egy-egy újonnan lelt virágocskával ugráncsol elő. Vígán és könnyen érezzük magunkat. A komor Róma, a temetők városa, most virít.

Istenem, mily messzi, hideg a mi Dániánk. Itt senki se tud rólnak semmit. Nézve vidámságukat, gyönyörködve kedvteléseikben és nyugalmas vigasságaikban, nem is csodálkozom ezen.

De nem erről akartam írni, Atyám. Talán furcsán fog hangozni, de innen a távolból kérem arra, hogy fogadjja Smydde-t, a vörös szalagosak vezetőjét. Szeretne beszélni Önnel, s magam is úgy gondolom, hogy ráférnek Atyám tanácsai. Veszélybe hozom? Könnyen lehetséges. De Atyám oly könnyedén siklik hajójával a zavaros és zátonyos vizek felett, hogy e nagyobb látható sziklát bizonyosan elkerüli. Figyelik? Ostoba kérdés, természetes, hogy vizslatják, szimatolják. Nem volt elég, hogy magammal hírbé hoztam, még ez is. Ne nevésem, de ne is ráncolja a homlokát – ezért bízom Önben.

Kérem, szölgön vele, tegye meg a kedvemért! Mi, asszonyok, olykor rútol vissza szokunk élni a férfiak irántunk tanúsított kötelességzetükkel. Sokszor könnyelműségéből oly helyzetekbe taszítjuk őket,

honnan egyedül magokat kihúzni is elég bajba kerül, mégis magunkat is egész tehetetlenségünkben oltalmukba vetjük. De most ez nem szerszély. Elég fájdalom szegény szeretett kis hazánkra néz, hogy annyi sok különböző érdekessé s irigységek szagátják – soha ily szükség a párbeszédre és az egyezségre. Atyám pedig é beszédben oly otthonos.

Mindenkiről a maga szemével és eszével mond ítéletet, tudom. De annyit írnek Smydde uramról, hogy becsületes és tisztességes ember, nincs oka irtózni tőle. Nincs bennem jó szándékú előítélet iránta, eleget láttam nehéz helyzetekben oldalazni, elhárítani. Engem bizonyosan nem kedvel, de melyik férfi szereti, ha láttuk egyik vagy másik megaláztatását. Három rossz tulajdonát is felemlíttem, vegye észbe tárgyalásuk előtt.

Mindenekelőtt félszeg, már-már gyávaóság – az öreg János király udvarában szolgált másodkőrű udvaroncként. Mindig a jó oldalán állt, de nem nagyon. Gerincét nem roppantották meg, hanem azon udvar szokása szerint finom ívre hajlították. Büntudata van, s megbánása páncéljával a kifinomult udvarok szokásainak fölvetését választotta. Barbár voltam, igaz, mondhatta magának, de az évek alatt megszelídítettem magamban a barbárt. Élhetett benne természetes választék és elegancia, így ma már észre se venni, hogy nem elsőrangú udvarokban nevelkedett. Mégis erős a félelem benne, hogy mások a lelkehez férköznek, vagy megzavarják a képet, amit önmagának magáról épített és őriz.

A másokkal való érintkezés minduntalan kisebb gatlásokat kelt benne, olykor erőltetett udvariaskodást, kacérokodást, kitérő magatartást, s mindenkor tartózkodást. Sokszor szavak özönével borítja be az embert, s csak később venni észre, hogy keveset vagy semmit se mondott. Ezért ha ígérne valamit, mindig gondolja meg, hogy vajon megtartja-e. Nem mintha nem akarná megtenni, amire fogadkozott, de többnyire nem tudja, nem képes rá. Az ellenállást nagy kerülővel, hosszadalmas vívódással győzi le, ha legyőzi. Fortinbrasunknak a váratlanság és a gyorsaság a fegyvere, Smydde úré a felőlés és a lassúság. Ne gondolja róla,

hogy szavai, tanácsai nem érlelődnek benne, csak időre van szüksége az eszmék megemésztéséhez.

Lassú és békés halhoz hasonlatos. Nem cikázik, nem ficánkol – megbízható unalmassággal úszkál körbe-körbe területén. Ha kicsiny pocsolójában, ott, ha tóban, ott. Nem lepi meg az embert semmivel. Síkos és megfoghatatlan. Valószínűleg mindig ugyanazt a csokrot hozza, és ugyanazt is mondja valamennyi nőnek. Megbízható szavakat. Okos, de nem szellemes. Kész, betanult mondatokban beszél, nincs egy kalandos szava, merész kifejezése. Mindenre válaszol és semmire sem. A világban uralkodó felfogás, az udvarokban kialakított kánon rendíthetetlen híve. A *pensée unique*, vagy ahogy itt az angol hajósok mondják, a *mainstream*, az egységes gondolkodás fő áramában úszik.

Sohasem mondja, amit gondol, és nem teszi azt, amit szeretne. Nem megtévesztésből, de nem akar sérteni, és nem szeretne megszegyeníteni, megszegyenülni. Jobban együtérz mással, mint az önmagával. Diplomata, aki hozzászólt, hogy indulatait és érdekeit rejtse minél mélyebbre. Szürkeségét természetes nyájassága színesíti. Karaktere, hogy nincs karaktere. Külső életének nem voltak nagy megrázkódásai, belső életéről csak sejtem, hogy drámai kétélyektől mentes. Örülten szeretett? Aligha. Vértől sebet hordoz? Nem hiszem. Minden mértékkel van benne. Emberei alszanak, amikor beszél hozzájuk. Felkesedést vagy magukban találnak az ügyhöz, vagy konyadoznak – tőle lángot nem vehetnek.

Legvégül, nem király. Nincs benne a hatalom tigriskörömmel rángatása. Nem falánk és mohó a hatalomra, legfőképpen féltelgeti. Tudja, hogyan kell szölgálni a királyt, de nem érzi, milyen királynak lenni. Nincs vágya zsákmányra és foglalásra. Nem akar mindenáron győzni. Ha kell, nagyvonalúan átengedi a játszmát – miért ne, ha a másoknak annyira kell. Hiúságai apró lángocskák, nem nagy tüzek. Bárcsak kevésbé zavarna az emberek ítélete! A dicsőség vágya sokkal halványabb nyomokat ír a lelkébe, mint a megvetéstől való rettegés. A hozzá közelítőkre nem sugárzik a kábító akarat és elszántság, csak az udva-

rias és együtt érző kedvesség. Talán túl sok benne a méltányosság – ez lehet jó és rossz.

Nem kelt tekintélyt és félelmet. Nem szabadul meg senkitől, nem tagad meg senkit. Még sajátjai, a vörös szalagos nagyurak is úgy érzik, hogy büntetlenül packázhatnak vele. Hiányzik belőle az uralkodók természetes embertelensége. Látni fogja, Atyám, hogy belépésekor azonnal szót találnak egymással, de nem üti majd meg a nagyság, az egyediség és egyszerűség érzete. Kedvelni fogja, de nem lesz tőle elragadtatva. Mit kezdjünk egy olyan trónkövetelével, akinek nem igazán kell a trón? Vajon kell-e nekünk a trón? S fejük fölő egy hatalomzabáló vadállat?

A rosszak után valami jót. Szinte hihetetlen, de nemcsak nem lop, hanem frózik is a tolvajoktól. Megvesztegetni, lepélni, önérdékere hivatkozni lehetetlen. Eszre se veszi, fel se fogja azokat az apró jeleket, utalásokat, amikor valamit várnak tőle, ellenszolgáltatás ellenében. Ami ennél is képtelenebb, még pártját se tekintí sokra, annak anyagi javáért se mozdítaná kisujját. Nincs ára. Mintha nem is a „minden eladó” Dániánkban élne. Angliából hozta a mondást: *honesty is the best policy* – a becsületesség a legjobb politika. Meglepi, de ennek az embernek az országa, a népe a legfontosabb. Valószínűleg nem tudja, inkább csak sejti, hogy mit kellene tennie nemzetünkért, de bizonyos, hogy nemzetünkért akar tenni, nem magáért vagy klienseiért.

„Amikor nincs az országnak, akkor felelőtlenség osztogatni és tékozolni, de amikor van, szegény a szegényeknek nem adni, sorsukat részvétlenül nézni” – mondotta nekem. „Ha nem telik, ne ígérjess, de ha jól megy, azonnal adj!” Tanácsalantul, sőt, megvetéssel és ellenszennvel figyelni az újjazdagokat, a magukat mutogatókat. Van stílusa, ezért elutasítja a stílustalant.

Nem színész, önmagát adja. Ezért rosszabbul szól, mint a képzett színész, de nem játszik nekünk és velünk. Gyakran eszemben jár, Atyám, hogy Fortinbrasnak adott könyvében aláhúzta Erasmus szavait:

nül szükségesnek tartott elem, a népesség vagy népcsoport közös értékrendszere a demokráciának ebben a formájában tulajdonképpen szóba sem jöhet, mert ez arra a meglátásra van alapítva, hogy az egyes egyének és csoportok ellentétes érdekei egymást kompromisszumra kényszerítik.

Értékrendek pusztulása

– Machiavellit nem a demokrácia, hanem inkább a hatalmi taktikák, a „machiavelizmus” teoretikusaként tartják számon.

– Machiavellit a klasszikus republikanizmus egyik legnagyobb gondolkodójának tartom, annak ellenére, hogy sok rosszat mondanak az „Il principe”-ről, azt állítva, hogy ő a hatalmon lévő érdekeit védte. Én nem hiszem, hogy ez igaz. Machiavelli gyakorlati politikus volt, aki mindig kihangsúlyozta, hogy a republikanizmus két dolgon alapszik: egyrészt az egyeduralom elvetésén, másrészt azon, hogy mind a közéleti embernek, mind az egyszerű polgárnak a közösség javáért kell dolgoznia. De ahhoz, hogy a közösség javát meg lehessen határozni, szükséges az, hogy az emberi közösségeknek, egy bizonyos népnél vagy egy városállam lakosainak legyen egy közös értékrendszere és kultúrája.

Itt tértek vissza ahhoz, ami a globalizáció szempontjából talán a legnehezebb probléma, mégpedig a kulturális vonatkozásokhoz. Mert nemcsak az a veszély, hogy megszűnik a kulturális pluralizmus, tehát az értékrendszerek, hitek, meggyőződések, életmódok pluralizmusa, hanem az is, hogy ez az uniformizálás végeredményben minden teremtőképességet elpusztít – az egyénekből éppúgy, mint a közösségekből.

Roland Robertson, a globalizációról szóló legjobb összefoglaló tanulmány szociológus szerzője szerint a globalizáció az univerzális vonások partikulárisává válik és a partikularizmusoknak az univerzálisba való beolvadása. Ez egy dialektikus megfogalmazás, s a globalizáció dialektikus jellegét más írók is aláhúzzák, mint például Anthony Giddens. Ő hangsúlyozza, hogy a globalizálódó világban a tér, a térség jelenlétét mindig ellensúlyozza a lokálisan meghatározott hely valósága, ahol minden történik, ahol az emberek élnek. Ennek legjobb példáját a gazdasági tevékenységek adják, hiszen a nagyvállalatok például, amelyek közszükségleti cikkeket adnak el, reklámjait mindig a helyi körülményekhez alkalmazkazzák. A globalizációnak ez a dialektikus megfogalmazása azért szükséges, mert elismeri a pozitívumokat, s ugyanakkor utal a negatívumokra – az univerzális és a partikuláris közötti dialektikus viszony keretében.

– Vajon a kultúrák és értékvilágok mai sokféleségében működőképes lehet-e egy ilyen modell?

– Ha megvalósítható lenne az állam-

szerkezet átalakítása, s megtalálnánk a lehetőségét annak, hogy a területi államok helyett kisebb politikai egységeket teremtsünk – olyanokat, ahol az emberek jobban ismerik egymást, ahol több lehetőségük lenne a demokratikus összefogásra, mégpedig decentralizált keretek között és a meglévő technológiai lehetőségek folytán – mert nagyon fontos, hogy ezek rendelkezésre álljanak –, akkor ezeket a kisebb politikai egységeket könnyebb lenne lazán összefűzni, tevékenységüket koordinálni. Manuel Castells, a „Network Society” nagy teoretikusa a társadalmat információs-kommunikációs hálózatnak tekinti. Ennek az elképzelésnek politikai szempontból az a jelentősége, hogy lehetővé tenné a visszatérést a republikanizmus elveivel kisebb, decentralizált, közös kultúrájú közösségek keretében – a jelenlegi kommunikációs és információs technológia révén. Ez végeredményben a XVII. század óta kialakult államrendszer lassú elhalásához, a világszintű viszonylatok teljes megváltozásához vezetne.

Nem állítom, hogy a közvetlen demokrácia a legjobb megoldás, ahogyan ez például Svájcban – abban az országban, melynek polgára vagyok – máig is politikai gyakorlat, de azt igen, hogy hasonló megoldásra kellene törekedni. Ehhez viszont az szükséges, hogy kortársaink elismerjék 300-400 éves államrendszerünk elavultságát. Kissinger a Newsweekben közölt cikkében évekkal ezelőtt megfogalmazta, hogy a decentralizáció a demokratikus intézmények legmagasabb formája, mert ez hozza a legközelebb a döntést az egyes emberekhez. Ma abban az ellentmondásos helyzetben vagyunk, hogy beszélünk a demokráciáról, de az államok egyre centralizáltabbak. Ha az Európai Uniót nézzük, ott is egyre nagyobb a központosítás, mely az úgynevezett demokratikus deficitet eredményezi, bár az Európai Parlamentnek most valamivel nagyobb súlya van, de lényegében mindent a brüsszeli bizottság dönt el.

Decentralizált politika

– Hogyan lehetne megvalósítani egy ilyen berendezkedést?

– Az én republikánus demokráciaelképzelésemnek az a legfontosabb vonása, hogy a mai politikai struktúrákat, amennyire csak lehet, decentralizáljuk, és a technológia segítségével – ami rendelkezésünkre áll, csak még arra nem gondoltunk, hogy ezt így is ki lehetne használni – valósítsuk meg a társadalmi együttélésnek ezt a mai körülményeknek megfelelő formáját. Az teljesen nyilvánvaló, hogy mindenképpen nagyfokú együttműködésre van szükség a pénzügyi, rendőrségi vagy környezetvédelmi területen egyaránt.

– A demokrácia regionális alapra helyezése azt jelentené tehát, hogy kisebb keretek között, decentralizált módon kell

döntéseket hozni, ami még nem zárna ki, hogy reprezentatív legyen, de egy sokkal alacsonyabb fokon lenne reprezentatív, tehát a reprezentánsok és az általuk javasolt megoldások, döntések és a lakosság között nem lenne akkora távolság, mint ma. A demokráciát így talán hatékonyabban lehetne tenni.

– Am még egy ilyen berendezkedés sem volna képes kiküszöbölni annak lehetőségét, hogy az arra hajlamos emberek a saját hatalmuk növelésére használják ki.

– Minden fontosabb kérdésben lehetne tartani népszavazást, de azoknak, akik hatalmon vannak, ez nem érdeke. A demokrácia nem tüntette el a hatalom problémáját az emberi egzisztenciából, mert aki hatalmon van, annak soha semmi érdeke sem fűződik ahhoz, hogy a hatalmát megossza valaki mással. Ha hatalomról beszélünk, akkor nemcsak a kormányra gondolok, hanem azokra az osztályokra és társadalmi csoportokra is, amelyek hasznát húznak abból, hogy uralmon vannak. Aztán ha eltűnnek, mások jönnek helyettük, s akkor ezek húznak hasznát a közéletben játszott szerepükből. Példaként lehet megemlíteni, hogy vannak olyan nemzetközi vállalatok, amelyeknek az éves forgalma nagyobb sok ENSZ-tagállam éves jövedelménél. Ez elképzelhetetlenül nagy hatalmat ad nekik. Egyelőre nincs szó az államrendszer semmiféle reformjáról, mert minden kormány ragaszkodik a saját hatalmához és annak megőrzéséhez. Ezért az egyik legnehezebb dolog lesz a jövőben azt elérni, hogy az államközi együttműködés, mely a nemzeti államok létének megőrzését tartja elsőrendű stratégiai céljának, lassan „föllazuljon”, és elveszítse jelentőségét.

– A mai nemzetközi szervezetek alternatívájaként időnként felvetődik egy világkormány létrehozásának gondolata.

– Egy kormány, amely mindent eldönt, nem más, mint fantazmagória, mert nincs, nem lehet olyan világkormány, amely pontosan tudná, hogy kinek mire van szüksége – például annak a bangladesi parasztnak, akit minden évben fenyeget az árvíz. Ez elképzelhetetlen. Ez ellentétben – az én meglátásom szerint – a régiók azért jutnának nagy szerephez, mert a nemzetállamot kisebb regionális szervezetekkel helyettesítenénk be, kisebb egységekkel, amelyek informatikai-kommunikációs módon fűggenek össze. Jó példával szolgálnak az univerzális intézmények létrehozásának lehetetlenségére a nyugati hírugynökségek, melyek uralják a világot. Ha valaki a Reuters vagy a CNN híradásait olvassa vagy hallja, mindig marad benne hiányérzet, mert ha én például a Magyarországról érkező híradásokat látom New Yorkban vagy bárhol a világon, rögtön érzem, hogy az újságról nem tudja, mi itt a valóság, mert nem él itt, nem érez együtt az itt élőkkel, s valójában nem érti meg problémáikat. Ezért hangsúlyozom, hogy a kulturális összetartozás, a hagyományoknak, a helyi dolgoknak, a különféle életmódoknak az ismerete nagyon fontos. A globalizáció kulturális következményeit tartom tehát a legveszedelmesebbnek, elsősorban azért, mert a „világkultúra” csak uniformizálódást jelenthet.

– Mégsem látni jeleit, hogy ez a folyamat más irányt venne.

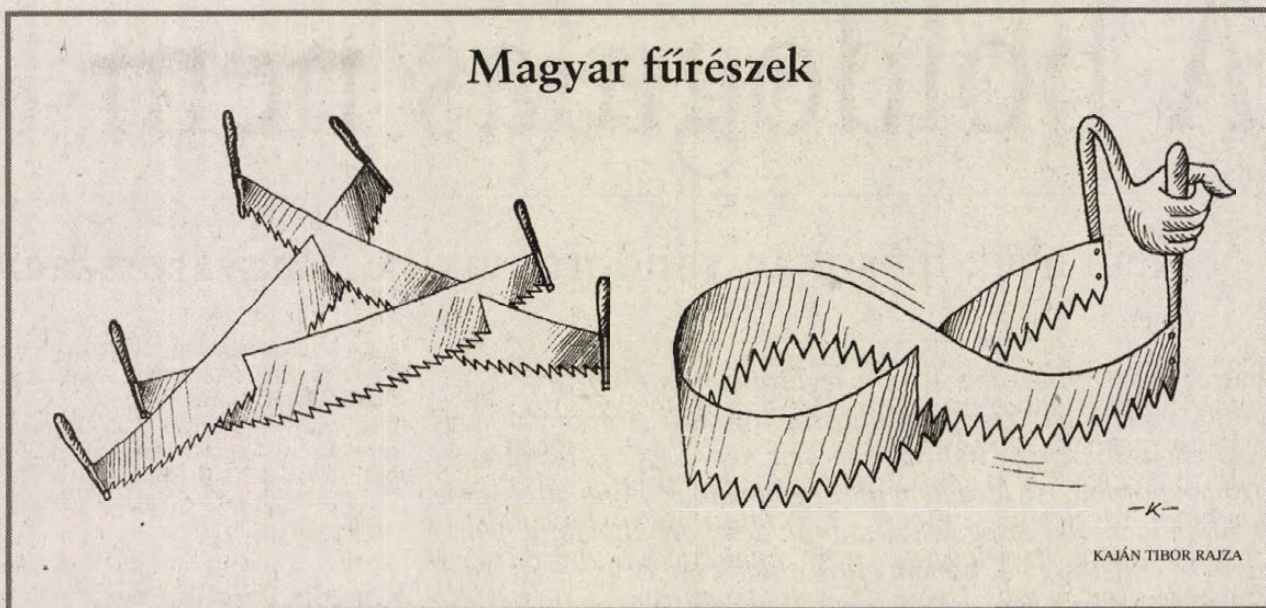
– Szerintem a korunkbeli kulturális globalizáció nem más, mint az amerikai kultúrának az egész világra való kiterjesztése. Az amerikaiak kulturájukat teljes őszinteséggel akarják a világra kiterjeszteni, mert vannak győzdeve arról, hogy ez lenne mindenkinek, mindenképpen és mindenkor a legjobb. A „történelem vége” jelszavának végeredményben ez a tartalma, például arra a dogmára vo-

latkozván, hogy az egyetlen hatékony gazdasági rendszer a piacgazdaság. Arról senki sem beszél, hogy a piacgazdaságban nagyon sokan vesztesek, talán a társadalom java része, kulturális szempontból is. Az amerikai televízióban évekkal ezelőtt láttam egy érettségizett diákot, aki még az iskolája nevét sem tudta leírni. A piacgazdaság előnyeit csak a társadalom kisebb része élvezi; ezért az amerikai társadalom a legtöbb megfigyelő szerint a teljes polarizálódás felé halad.

Amerikai hegemonia

Jelenlegi kutatásaim ebben a perspektívában a hegemonia problémáját is magukban foglalják. A kosovói kérdés megoldását végeredményben Amerika egyedül döntötte el, az európaiak csak rábólintottak. Így a mindenben érvényesülő amerikai hatalmi és gazdasági hegemonia vezet el az amerikai kulturális hegemoniához is. Ez azonban a jelek szerint nem fog már sokáig tartani, s csak idő kérdése, hogy az amerikai világhegemonia – a fentebb leírt kulturális, gazdasági és politikai okok miatt – összeomoljon. S miután nincs más a nyugati kultúrkörben, aki átvehetné az amerikaiak helyett ezt a vezető szerepet, sokan azt hiszik, hogy a Csendes-óceán partján lévő, távol-keleti államok – elsősorban Kína – lesznek a jövő hegemonjai. A mi világunkat azonban középtávon az amerikai hegemonia jellemzi, ebben élünk, és ennek következményei alól magunkat nem vonhatjuk ki. Korunk egyik átka, hogyai mindenkinek utána fut, bár jobb lenne, ha mindenki saját modelljeit dolgozná ki. Ez alapvető probléma, s abban rejlik az amerikaiak ereje, hogy ma mindenki modellnek tekintik őket. Ugyan miért?!

Magyar fűrészek

– Egy kormány, amely mindent eldönt, nem más, mint fantazmagória, mert nincs, nem lehet olyan világkormány, amely pontosan tudná, hogy kinek mire van szüksége – például annak a bangladesi parasztnak, akit minden évben fenyeget az árvíz. Ez elképzelhetetlen. Ez ellentétben – az én meglátásom szerint – a régiók azért jutnának nagy szerephez, mert a nemzetállamot kisebb regionális szervezetekkel helyettesítenénk be, kisebb egységekkel, amelyek informatikai-kommunikációs módon fűggenek össze. Jó példával szolgálnak az univerzális intézmények létrehozásának lehetetlenségére a nyugati hírugynökségek, melyek uralják a világot. Ha valaki a Reuters vagy a CNN híradásait olvassa vagy hallja, mindig marad benne hiányérzet, mert ha én például a Magyarországról érkező híradásokat látom New Yorkban vagy bárhol a világon, rögtön érzem, hogy az újságról nem tudja, mi itt a valóság, mert nem él itt, nem érez együtt az itt élőkkel, s valójában nem érti meg problémáikat. Ezért hangsúlyozom, hogy a kulturális összetartozás, a hagyományoknak, a helyi dolgoknak, a különféle életmódoknak az ismerete nagyon fontos. A globalizáció kulturális következményeit tartom tehát a legveszedelmesebbnek, elsősorban azért, mert a „világkultúra” csak uniformizálódást jelenthet.

– Mégsem látni jeleit, hogy ez a folyamat más irányt venne.

– Szerintem a korunkbeli kulturális globalizáció nem más, mint az amerikai kultúrának az egész világra való kiterjesztése. Az amerikaiak kulturájukat teljes őszinteséggel akarják a világra kiterjeszteni, mert vannak győzdeve arról, hogy ez lenne mindenkinek, mindenképpen és mindenkor a legjobb. A „történelem vége” jelszavának végeredményben ez a tartalma, például arra a dogmára vo-

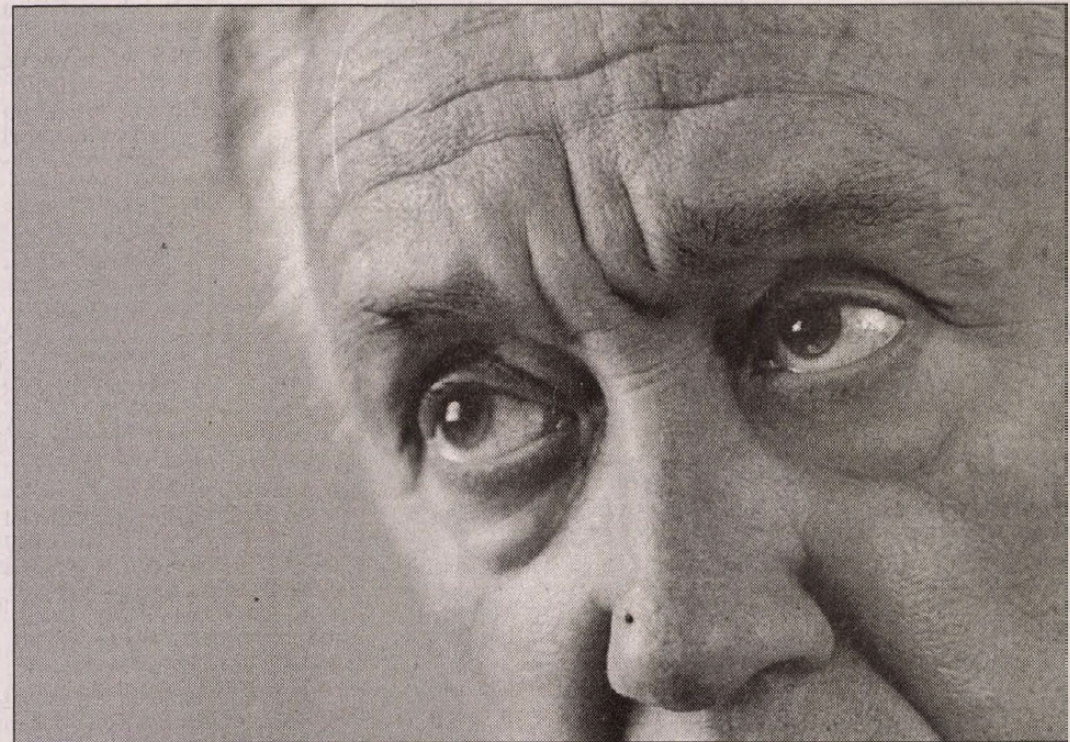
latkozván, hogy az egyetlen hatékony gazdasági rendszer a piacgazdaság. Arról senki sem beszél, hogy a piacgazdaságban nagyon sokan vesztesek, talán a társadalom java része, kulturális szempontból is. Az amerikai televízióban évekkal ezelőtt láttam egy érettségizett diákot, aki még az iskolája nevét sem tudta leírni. A piacgazdaság előnyeit csak a társadalom kisebb része élvezi; ezért az amerikai társadalom a legtöbb megfigyelő szerint a teljes polarizálódás felé halad.

– Vajon a kultúrák és értékvilágok mai sokféleségében működőképes lehet-e egy ilyen modell?

– Ha megvalósítható lenne az állam-

„Akarod tudni, hogy a fejedelmet mi különbözteti meg a színezéstől? Bizonyára a fejedelemhez méltó, azaz az ország iránti atyai lélek. Néped ezzel a feltétellel esküdtől föl rád.” A jó Smydde inkább testvérileg érez az ország iránt, nem atyailag – ilyen a természet. Együtt érez a kicsinyekkel, a nyomorultakkal, még ha nem is mutogatja. Ha igaz, hét vagy nyolc testvére volt abban a nyomorúságban, ahonnan jött. Talán rosszul fejezi ki, de szeret minket, a nemzetét, úgy, ahogy és amilyenek vagyunk.

Az előtt inkább ismerte a külföldi udvarokat, mint országunkat. Járva az országot meglepődött a nyomorúságon és a kisemberek élénk eszén. Gázolt a mocsárban, lovagolt útitalan utakon. Bárbar, de ismerős szokásainak egy részével nem tud mit kezdeni – figyeltem, nem ölelkezik, nem csapkodja a másik vállát, nem iszik, nem mulat, nem káromkodik, nem vadászik medvére. Nemzeti szokások, ismerheti Atyám, hogy a kliensek legapróbb szenvedélyeikről, életük minden eseményéről, falujuk valamennyi új-

FOTÓ: SOPRONYI GYULA

donságáról szeretnek beszámolni a klánvezérnek, a pártok főnökeinek, és elvárják, hogy a legkisebb ügyben is állást foglaljon, igazságot tegyen.

Az a jó vezér szemükben, ki türelmesen hallgat, majd a megfelelő pillanatban szakítja félbe a vallomást, és határozottan dönt erre vagy arra. Smydde uram hallgatni hallgat, de nem képzei, hogy neki kellene Dagsrö faluban Pedersen koma és Sörensen koma vitájában igazságot tennie, hogy az ő döntésén múlik, milyen lesz a termés a hegyháton vagy érdekes-e kifutni most a halakra. Azt hiszi, hogy az ember nem dönt valamiben, amihez nem ért, pedig éppen ezt várják tőle. Így azután döntöget is, nem is – sajnálom érte. Néha csak azért mondogatja felfedezésként Pedersen koma magvas gondolatait a faluszélről, hogy beveggyék oda, abba a férfításaságba, ahová nem érdemes tartozni.

Irtózik a vértől. Ebben a véres és bosszúsomjas világban, ahol háborúzni, fejeket levágni, asszonyokat erőszakolni, az ellenfeleket megkínóztatni, számítani kell, nem életrevaló tulajdonság. Nekem tetszik. Inkább ájuljon el a vértől, borzongjon és hanyjon a kivégzéseken, émélyegjen a harci dühöktől és a kétségbeesett sikoltásoktól, mint kéjjel vágassa át bárki torkát, hidegen szemlélje, hogyan zavarunk ki minden ellenlábast egyetlen éjszakán az országból. Nincs benne sértettség és gyűlölet. „Itt bosszú nem lesz” – mondotta nemrég. Ez ügben csendes, de hál’ Isten határozott. Békét és nyugalmat akar, nem az időt újra kizökkenteni. A mai Dánia változatos, érdekes – de félelmetes. Az ő Dániája unalmas, szürke – de nem kell benne félnünk.

Tudom, hogy Atyám azokat a fejedelmeket becsüli, akiknek voltak olvasmányai. Ha megkérdez, csak azt válaszolhatom, hogy nem tudom, hogy igazán olvas-e. De tanulékonynak tanulékony, még ha túl is jutott élete delelőjén. Van-e ennél fontosabb?

Hadáról, a vörösök pártjáról majd hall elegendőt. Innen a távolból csak azt erősíthetem meg, hogy e had szomorú képet mutat. Hatalmas és félelmetes tömeg, amely összeszedetlen és szervezetlen – ezért veszélyes. De összeszedhető és begyakorolható, mert erre van még idő, s edzi őket a király meg-megújuló rohama.

Smydde uramnak olyan zenekart kell vezényelni, amelynek se rendes kottája, se tisztességes hangszere vagy gyakorlata, ahol a zenészek magukat hol a római vagy milánói capellába képzelik, hol a tengerpar-

ti kocsmába. Rosszul írt kotta az ügyes muzsikust éppúgy képtelenné teszi a muzsikálásra, mint ahogy a tudatlan és erőszakos tisztek által vezetett hadsereg a legnagyobb vezérek parancsait is megghiúsítja. És Smydde barátunk még nem is a legnagyobb vezér.

Kérded talán azt is Atyám, hogy mit tehet egy ilyen ember, ha az ifjú és könyörtelen Fortinbras kinn áll a mezőn? Talán azt, hogy amíg lehet, nem megy ki a mezőre. Ha jól olvastam Plutarkhosznál, akit Atyám adott kezembe, így tett Fabius Maximus a rohamozó Hannibállal szemben. A rómaiak a cunctator, a tétovázó, a habozó nevet adták neki, mert nem állt ki, hanem állandóan visszavonult, kitért, csak kísérte és követte Hannibált, ahelyett, hogy felvette volna a harcot. Csapatát, alvezérei szidalmazták, de végül igazolódott és Róma megmenekült. Vagy rosszul emlékeznek, és mégis Hannibál győzedelmeskedett?

Istenem, itt ülök Itália derült ege alatt, a zöld pínus, az ezüstös olaj, az arany gyümölcsökkel terhelt sötét narancsfák, messze illatozó babérfák és vörös, bíborlila leanderek között, és ugyan miről írok!

ti kocsmába. Rosszul írt kotta az ügyes muzsikust éppúgy képtelenné teszi a muzsikálásra, mint ahogy a tudatlan és erőszakos tisztek által vezetett hadsereg a legnagyobb vezérek parancsait is megghiúsítja. És Smydde barátunk még nem is a legnagyobb vezér.

Kérded talán azt is Atyám, hogy mit tehet egy ilyen ember, ha az ifjú és könyörtelen Fortinbras kinn áll a mezőn? Talán azt, hogy amíg lehet, nem megy ki a mezőre. Ha jól olvastam Plutarkhosznál, akit Atyám adott kezembe, így tett Fabius Maximus a rohamozó Hannibállal szemben. A rómaiak a cunctator, a tétovázó, a habozó nevet adták neki, mert nem állt ki, hanem állandóan visszavonult, kitért, csak kísérte és követte Hannibált, ahelyett, hogy felvette volna a harcot. Csapatát, alvezérei szidalmazták, de végül igazolódott és Róma megmenekült. Vagy rosszul emlékeznek, és mégis Hannibál győzedelmeskedett?

Istenem, itt ülök Itália derült ege alatt, a zöld pínus, az ezüstös olaj, az arany gyümölcsökkel terhelt sötét narancsfák, messze illatozó babérfák és vörös, bíborlila leanderek között, és ugyan miről írok!

Drága Atyám, fogadja az Úr oltalmába, ne fedkezzenek meg rólam, s küldje áldásait mielébb ránk, rám és kicsiny fiamra.

Nem érzem, hogy rajta ülök

Lord Bardolph: Kedves barátónk kegyetlen ítéletű festő. De jer velem, Ambrusom, mutatnék neked valamit.

Óvatosan fölállt, és botjára támaszkodva az istálló felé sántikált. Követték. Amikor az istálló ajtajában föl-tűnt a lord lovásza, féken vezetve lovát, a lord megállt és így szólt: „Látjátok, barátaim, megint ellent kell mondanom a grófnőnek. Ő halnak festi a derék Smydde-et, de nincs igaza. Többször láttam azt az embert, s nyugodtan mondhatom, rá hasonlít.”

Nézegettük a lovászfűt, ő meg lesunyta a fejét. Semmit se értett. Mi sem.

Ambrus apát: Már megbocsáss, de a fiú...

Lord Bardolph: Ne ostobán, barátom, a lovat nézd, ne a fiút!

A ló szép és arányos szürke. Békésen állt, nem dobbantott, nem kapkodta a fejét. A lord odalépett hozzá, és szelíden simogatni kezdte.

Lord Bardolph: Nyugodt és kezes állat. Asszonyoknak, gyerekeknek jó és nekem, öregnek. Fiatal szilaj lovaknak nem való. Hanem figyeljétek e nyugodt szemeket. S vedd szemügyre egyszer, kedvesem, Smydde tekintetét, amikor befelé figyel. Méla és békés. Kilencedik évében van. Ez a ló nem vágat már, nem ugrat át velem mély és széles árkokat. De ha megindulunk, szelíden és biztosan hordoz, ameddig akarom. Ritmusa, ringatása lassú, de egyenletes. Nem érzem, hogy rajta ülök. Hűsége és megbízható. Erre büszke. Kiismerhető és nyílt. Ha látjátok a szemét, akkor tudhatjátok, ennek a lónak nem az a vágya, hogy megleljen engem, de az lenne szégyene, ha egyszer is levetne. Ne hajszold, ne üsd, ne kényeztesd, és rábízhatod magad.

Néztük a lovat. Szemfehéreje finom tojáshej, s benne szürkésbarna, fátolyatlan golyók. Ott volt velünk és nem volt mégse ott. Smydde volt. Egy békés, szürke ló.